

DİLAVER DÜZGÜN, Dertli Divanı / Karşılaştırmalı Metin, Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2011, ISBN: 978-605-4370-16-0

Ahmet Faruk KARADAŞ¹

Atatürk Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları
Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,
Erzurum, Türkiye
ahmetfaruk.karadas18@ogr.atauni.edu.tr
(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Geliş Tarihi/Received 14.03.2025
Kabul Tarihi/Accepted 27.03.2025
Yayın Tarihi/Publication 23.04.2025
Date

Corresponding Author/Sorumlu Yazar:
Ahmet Faruk KARADAŞ
ahmetfaruk.karadas18@ogr.atauni.edu.tr

Cite this article

Karadaş, A. F. (2025). Dilaver Düzgün,
Dertli Divanı / Karşılaştırmalı Metin,
Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2011,
İsbn: 978-605-4370-16-0. *Culture and
Civilization*, 8, 70-73.

Content of this journal is licensed under a Creative
Commons Attribution-Noncommercial 4.0
International License.

Öz

XVI. yüzyıldan günümüze kadar sürekli olarak gelişim ve değişim gösteren Âşık edebiyatı, XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun yaşadığı gerilemenin aksine nitelik bakımından ilerlemeler kaydetmiştir. Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun (Tanzimat Fermanı) ilan edildiği bu dönemde; âşıklar çoğalmış, âşıklar arasında okuryazar oranı artmış, kahvehanelerde fasıllar yapılmaya başlanmış ve en önemli üç âşık kolunun temeli bu dönemde atılmıştır. Bu yüzyılın önemli âşıklarından Dertli; Gerede'de doğmuş, ömrünün büyük bir kısmını gurbette geçirmiş, eserlerinde çoğunlukla gurbet temasını işlemiş ve çalıştığı kahvehanelerde âşıklardan saz çalmasını öğrenmiştir. Fakat müstensihlerin yazdığı cönklerle mecmuaların bazı sayfalarının tahrip olması, tasnif ve tahlilini zorlaştırdığından Âşık Dertli hakkında yeterli bilgiyi elde etmek kolay olmamıştır. Bu çalışma, 2011 yılında Dilaver Düzgün tarafından yayımlanan "Dertli Divanı Karşılaştırmalı Metin" isimli eserin tanıtılmasını amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dilaver Düzgün, Dertli, Divan

Abstract

The tradition of Âşık literature, which has continuously evolved and changed from the 16th century to the present, made qualitative progress in the 19th century, contrary to the decline experienced by the Ottoman Empire. During this period, when the Gülhane Hatt-ı Hümayunu (Tanzimat Edict) was proclaimed, the number of âşıks increased, literacy rates among them rose, musical gatherings began to be held in "kahvehane", and the foundations of the three most significant âşık schools were established. One of the prominent âşıks of this century, Âşık Dertli, was born in Gerede, spent most of his life away from home, frequently explored the theme of longing for one's homeland in his works, and learned to play the saz from other âşıks in the "kahvehane" where he worked. However, the deterioration of certain pages in the cönks and journals copied by scribes has made their classification and analysis difficult, making it challenging to obtain sufficient information about Âşık Dertli. This study aims to introduce the work titled "Dertli Divanı Karşılaştırmalı Metin", published by Dilaver Düzgün in 2011.

Keywords: Dilaver Düzgün, Dertli, Divan

Giriş

XVI. yüzyıldan günümüze kadar sürekli olarak gelişim ve değişim gösteren Âşık edebiyatı, XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun yaşadığı gerilemenin aksine nitelik bakımından ilerlemeler kaydetmiştir. Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun (Tanzimat Fermanı) ilan edildiği bu dönemde; âşıklar çoğalmış, âşıklar arasında okuryazar oranı artmış, kahvehanelerde fasıllar yapılmaya başlanmış ve en önemli üç âşık kolunun temeli bu dönemde atılmıştır.

Bu yüzyılın önemli âşıklarından Âşık Dertli; Gerede'de doğmuş, ömrünün büyük bir kısmını gurbette geçirmiş, eserlerinde çoğunlukla gurbet temasını işlemiş ve çalıştığı kahvehanelerde âşıklardan saz çalmasını öğrenmiştir. Fakat müstensihlerin yazdığı cönklerle mecmuaların bazı sayfalarının tahrip olması, tasnif ve tahlilini zorlaştırdığından Âşık Dertli hakkında yeterli bilgiyi elde etmek kolay olmamıştır. Bu konu hakkında ilk kapsamlı çalışma, Ahmet Talat Onay'ın 1928 yılında yayımladığı “Âşık Dertli, Hayatı ve Divanı” olmuştur. Günümüze geldiğimizde Recep Tek'in 2011 yılında doktora tezi olarak yayımladığı ve daha sonra kitaplaştırdığı “Türk Edebiyatında Dertli Olgusu Âşık Dertli ve Eserleri” ve aynı yıl Prof. Dr. Dilaver Düzgün'ün üç yıllık çalışma sonucu ortaya çıkardığı “Dertli Divanı Karşılaştırmalı Metin” Dertli hakkındaki güncel kıymetli yayınlarıdır.

Bu çalışma, 2011 yılında Dilaver Düzgün tarafından yayımlanan “Dertli Divanı Karşılaştırmalı Metin” isimli eserin tanıtılmasını amaçlamaktadır. Eser, Fenomen Yayıncılık tarafından Erzurum'da basılmıştır. 316 sayfadan oluşan Dertli Divanı Karşılaştırmalı Metin, 4 bölümden oluşmakta ve ayrıca eser sonunda; Divan, Yazma Eserler ve Taş Baskıda Yer Almayan Şiirler, Sözlük ve divanın ilk sayfalarından birkaç fotoğraf içermektedir.

Çalışmanın “Ön söz” kısmında yazar, sözlü ortamda üretilen âşık tarzı şiir geleneğinin yazıya geçirilmesinden kaynaklanan sorunlardan, “*Çoğunlukla yeterli birikime sahip olmayan müstensihler tarafından mecmua ve cönklere kaydedilen ürünlerin yazımıyla ilgili eksiklikler, yanlışlıklar ve ihmaller bu eserleri kullanan araştırmacılar için birçok problem oluşturur. Uzun yıllar boyunca sağlıklı ortamlarda muhafaza edilemedikleri için bu eserlerden yararlanmak, fiziki bakımdan da çeşitli güçlükleri beraberinde getirmektedir.*” (Düzgün, 2011, s. 5) ifadeleriyle söz etmiştir. Yazar bütün bu sorunlar arasında Dertli'nin şiirlerini yazılı kaynaklardan tespit etmiş ve bunları bilimsel yöntemlerle araştırıp yayımlayarak okuyuculara kazandırmanın bir nevi zorunluluk olduğundan bahsetmiştir. Yazar bu şiirleri tespit etmek için Milli Kütüphane, Süleymaniye Kütüphanesi ve Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi gibi birçok büyük kütüphanenin kataloğunu taramış, Dertli'nin memleketi Bolu'nun Yeniçağa ilçesi ve Şahnalar köyünde araştırmalar yapmış, gerektiğinde kaynak kişilerle görüşerek yeni bilgilere ulaşmak için çaba harcamıştır.

Eserin birinci bölümünde araştırmanın amacı, kapsamı ve yöntemi hakkında bilgiler veren yazar; akademik araştırma yöntemleriyle şiirlerin en kusursuz ve orijinal halini bilim alemine kazandırmayı başlıca amaç olarak kabul etmiştir. Düzgün, eserinin birinci bölümünde farklı müstensihler tarafından yazılan eş metinlerin ortaya çıkmasına rağmen mevcut yazılı belgelerdeki Âşık Dertli'nin dili, üslubu ve gelenek içindeki yeri hakkında kıymetli bilgilere erişilebildiğinden söz eder. Şüphesiz en güvenilir kaynağın başta müellif, daha sonra istinsah edilmiş mürettep el yazması divan ve matbu divanlar olduğunu söyleyen yazar, araştırma esnasında tam bir mürettep divan bulamadığını belirterek Dertli'nin şiirlerini tespit etmek için cönk, mecmua veya taş baskı divanlara ulaşmaya çalıştığını anlatır. Kütüphane taramaları sonucu Dertli'ye ait şiirlerin bulunduğu 60 eseri tespit etmiş, daha sonra Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Seyfettin Özege Kitaplığını tarayarak bu sayıyı 63'e çıkarmıştır. Çalışma kapsamında bazı şiirlerin çok sayıda çeşitlenmeleri bulunduğu için bazen bir şiirin 15-20 eş metnine ulaşılmıştır. Düzgün, Dertli Divanı başlıklı eserinde, 162 şiir metninin oluşturulması için taş baskı, yazma ve matbu eserlerde bulunan 2540 şiir metnini incelemiştir.

Bir metnin, çeşitli sebeplerden dolayı uğradığı bozulmaları telafi ederek müellifin elinden çıktığı hâle getirilmesine “metin tenkidi”; bu çalışmanın sonucunda ortaya çıkan metne ise “tenkitli metin” denir. (Saraç, 2023, s. 4) Düzgün, şiir metinlerinin tenkidini yaparken okunamayan, boş bırakılan veya anlamsız görülen kısımlardaki önerilerini köşeli parantez içinde göstermeye çalışmıştır. Köşeli parantez içindeki önerilerin oluşturulmasında ise yazma eserler ve taş baskı divanlar dışındaki kaynaklardan yararlandığını belirtmiştir. Yazarın bu incelemeler sonucunda karşılaştığı sorunlardan biri de dildir. Ele alınan şiir metinleri sözlü gelenek ürünü olduğu için yazar bu durumdan “*Müstensihlerin ortak bir yazı dilinde ve imlâda birleşmemiş olmaları, tercih noktasında bazı güçlükleri de beraberinde getirmiştir.*” (Düzgün, 2011, s. 12) diye bahsetmiş ve yazılış şekline ziyade okunuş şeklini tercih ederek Türkiye Türkçesi yazı dilinin kurallarını uygulamıştır. Yani, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasındaki imlâ farklılıkları, güçlükleri de beraberinde getireceği için genellikle kelimeleri bugünkü telaffuz şekilleriyle yazmıştır. Yazar ayrıca tenkitli metin çalışmalarında uygulanan transkripsiyon işaretlerinin gösterilmesinin bu

çalışma için uygun olmamasına da vurgu yapar. Dertli Divanı neşirlerinde bugüne kadar izlenen yolun teknik kusurlarla dolu metinlerin olduğu gibi verilmesini ve bunun hiçbir yarar sağlamayacağını eleştiren yazar, Dertli'nin şiirlerinin yazıya aktarılması ve basılması sırasında ortaya çıkan kusurları tespit ederek, ulaştığı eş metinlerle birlikte aslına en uygun metni oluşturmaya çalıştığını söyler.

Eserin ikinci bölümünde, Dertli hakkında yapılan çalışmaları ve onun şiirlerine yer veren kaynakları açıklayan yazar, Dertli'nin el yazması divanının herhangi bir nüshasına rastlamadığını, onun şiirlerine yer verenlerin çoğunlukla mecmua ve cönkler olduğundan bahseder. Ayrıca 14 ayrı taş baskı nüshayı kütüphane ve arşivlerin yanı sıra Dertli'nin torunu Mehmet Keskin'den de temin ettiğini anlatır. Ayrıca Dertli hakkında ayrıntılı bilgi veren en eski matbu eserin, Müstakil Bolu Sancağı Salname-i Resmisi adında bir salname olduğunu ve bu nüshada şairin hayatı hakkında bilgilerin yanı sıra birkaç şiirinin de yer aldığını belirtir. Âşık Dertli hakkındaki ilk kapsamlı çalışma ise Ahmet Talat Onay'a aittir. Düzgün, Ahmet Talat'ın da eserini meydana getirirken bozuk imlâdan mustarip olduğundan söz eder. Yazar, bazı şairnamelerde de Dertli hakkında kısa bilgilerin bulunabildiğini, bu kaynaklarda özellikle de Âşık Dertli'nin gurbet hayatına ve çektiği acılara dair örnek manzumelerle ulaşılabildiğini anlatır;

“Nizamoğlu, Dertli çok kılmış feryat”

“Dertli gibi sır defterim açtığım”

“Dal-Dertli terk etti yurdu kınaman”

“Dertli de derdine daim ağladı”

“Dertli geziyordu kendi halinde”

“Dertli arzulamış gurbet diyarı”

“Dal-Dertli'yle çile çektim dolmadım”

“Ruhsati söyleyip Dertli coşanda”

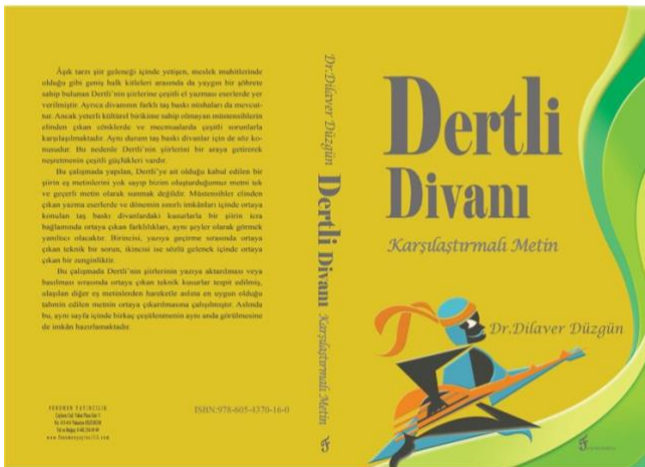
“Ben Dertli'den daha dertli biriyem” (Düzgün, 2011, ss. 21-22)

Eserin üçüncü bölümünde ise Dertli'nin hayatı, sanatı ve şiirlerinden bahsedilmektedir. Dertli hakkında görüş ayrılığından bahseden yazar, Dertli'nin Şahnalar köyünde dünyaya geldiğini, asıl adının İbrahim olduğunu, babasının adının Bayraktar Ali Ağa, annesinin ise Ayşe olduğunu fakat araştırmacılar arasında Dertli'nin annesinin adının ve eşi Sarayköylü Hafize'nin köyünün tartışma konusu olduğunu söyler. İbrahim, babasının ölümünden sonra sıkıntılı günler yaşamıştır. Tarlalarının gasp edilmesinden sonra İstanbul'a giden İbrahim, önce Konya'ya daha sonra oradan Mısır'a gider. Seyahatleri sırasında Dertli'nin çeşitli tasavvuf çevrelerine girdiğini söyleyen yazar, âşık tarzı şiir geleneğiyle tanıştıktan sonra saz çalmaya ve şiir söylemeye başladığını belirtir. “Dertli” mahlasının nasıl verildiği konusunda ise yeterli bilgi bulunmamaktadır. Köyüne döndükten sonra Sarayköylü Hafize ile evlenerek iki çocuğu olur. Rivayetlere göre takip eden yıllarda tekrar İstanbul'a giderek katıldığı bir kahvehanedeki programda askıdaki muammayı çözerek kazandığı ödülü arkadaşları arasında paylaşması ona büyük bir ün kazandırır. Ayrıca intihar girişiminin Dertli'nin hayatında bir dönüm noktası oluşturduğunu söyleyen yazar, Bolu defterdarı Hüsnü Efendi'nin onu koruyarak Beşçam Derbendi'ne muhafız olarak atadığını söylemektedir. Birkaç ay sonra bu görevinden ayrılarak, ölene kadar Haymana aşireti beylerinden Alişan Bey'in himayesine girer. Alişan Bey'in konağında vefat eden Dertli'nin cenazesi, Samanpazarı'ndan Cebeci'ye ayrılan yolun üzerindeki mezarlığa defnedildiğini, daha sonra bu mezarın bulunduğu alan yol haline getirildiği için 1954 yılında Şahnalar köyünün yakınında bir anıt mezar yaptırılarak oraya nakledildiğini belirtir. Yazar ayrıca Dertli hakkında halk arasında anlatılagelen bir tahta parçasına gerdiği at kuyruğundan saz çalması, gurbet hayatı ve gezginliği, sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçişi, tasavvufi yönü, hayvanlarla diyalog kurması, içkiye olan düşkünlüğü, intihar girişimi, Alişan Bey'in himayesine girmesi, ölümü, Dertli Ocağı gibi rivayetleri de tespit etmiştir.

Yazar, *“Dertli, âşık tarzı şiir geleneği içinde yetişmekle birlikte farklı kaynaklardan beslenerek kişiliğini bulmuş bir şairdir.”*

(Düzgün, 2011, s. 35) diyerek Dertli'nin sanatı hakkında kıymetli değerlendirmeler yapar. Şair, tekkelerde, kahvehanelerde, konaklarda sanat ve edebiyat ortamında bulunduğu için yazar, şairin beslendiği kaynakları ayrı başlıklar altında değerlendirme lüzumu görmüştür. Düzgün, eserinin “Âşık Tarzı Şiir Geleneği” başlığı altında Dertli'nin aslında sazla gerçek anlamda tanışmasının Konya'daki kahvehanelerde gerçekleşmiş olabileceğini söyler. Aynı zamanda Dertli'nin düzenli çıraklık eğitimi aldığına dair kesin bir bilgi yoktur. Şairin, kahvehane günlerinde âşıklardan etkilendiği tahmin edilebilir. Bade içme ve mahlas konusunda da karışıklık olduğunu ayrıca belirtir. Şairin “Lütfi” mahlasını kullandığı, intihar teşebbüsünden sonra “Dertli” mahlasını kullandığına dair inanışlar da vardır. Eserin “Tekke Kültürü ve Edebiyatı” başlığı altında ise şairin Konya ve Mısır'da birtakım tekke mensupları ile temasta olduğu anlatılır. Bektaşî ve Halvetî tekkelerinde bulunduğu iddia edilse de yazar, bunları doğrulayacak belgelerin olmadığını ifade etmektedir. Şiirlerinde ise Ehl-i Beyt sevgisi, Kerbelâ acısı ön plandadır. Bununla birlikte zaman zaman ayet ve hadis alıntıları da yapmaktadır. Yazar, topladığı verilerle Dertli'nin herhangi bir tarikatın mensubu olmadığını, sadece tarikat çevreleri edindiğini ve bu kültürü sadece şiirine yansıttığını ifade eder. Eserin “Klasik Osmanlı Edebiyatı” başlığı altında herhangi bir eğitim görmemesine rağmen bulunduğu çevrelerin etkisiyle Dertli'nin divan şairlerini tanıdığından bahsedilir. Düzgün, şairin şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimelere yer verdiğini ve hatta bunları bazen hatalı kullandığını da sözlerine eklemektedir.

Son bölüm ise Dertli'nin şiirlerine ayrılmıştır. Dertli Divanı adı altında toplam 162 şiire yer veren yazar, 37 şiiri, Yazma Eserler ve Taş Baskı Divanlarda Yer Almayan Şiirler başlığı altında vermiştir. Elimizdeki şiirleri oldukça kısıtlı olmasına rağmen hiç şüphesiz çalışma âşık tarzı şiir geleneğinin bir temsilcisi Dertli hakkında kıymetli bilgiler vermekle kalmayıp aynı zamanda konu hakkındaki eksik bilgileri de gidermeye çalışmıştır.

Şekil 1.

Dertli Divanı Karşılaştırmalı Metin Kitap Kapağı

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

Düzgün, D. (2011) *Dertli Divanı Karşılaştırmalı Metin*. Fenomen Yayıncılık.

Saraç, A. E. (2023). Modern Metin Tenkidi ve Tesisi Usulünün Türkiye'ye Girişi. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 63(2), 361-381.